

ЛІТЕРАТУРА

1. Старостин С. А. Управление органами внутренних дел при чрезвычайных ситуациях (правовые и организационные аспекты) / С. А. Старостин. – М. : БЕК, 1994. – 268 с.
2. Єманов В. В. Аналіз масових безладів на території країн Європи, СНД і України та роль внутрішніх військ під час їх ліквідації. Системи озброєння і військова техніка / В. В. Єманов, Є. Г. Башкатов. – 2010. – № 4(24). – С. 201–207.
3. Колб О. Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі : Навчальний посібник / О. Г. Колб. – Луцьк : Вежа, 2005. – 494 с.
4. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужі. – К. : НАВС, 2013. – 620 с.
5. Боднар І. В. Внутрішні детермінанти злочинності в установах виконання покарань закритого типу в сучасний період реформування кримінально-виконавчої системи України / І. В. Боднар // Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів : Чернігівський юридичний коледж, 2007. – С. 6–8.
6. Боднар І. В. Проблеми виявлення зовнішніх причин індивідуальної злочинної поведінки засуджених в установах виконання покарань закритого типу / І. В. Боднар // Актуальні проблеми відбудовання покарання в Україні : матеріали науково-практичного семінару. – Кіровоград : Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – С. 100–101.
7. Ведмідський О. В. Пенітенціарна злочинність : поняття, ознаки, питання протидії / О. В. Ведмідський // Вісник Кримінологічної асоціації України [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Харків : ХНУВС, 2017. – № 2(16). – С. 36–46.
8. Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / О. І. Іваньков ; МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016. – 16 с.
9. Тарасова М. В. Перехід до одиночного утримання засуджених як один із актуальних напрямів реформування пенітенціарної системи України / М. В. Тарасова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 3. – С. 134–136.
10. Пузирьов М. С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / М. С. Пузирьов ; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2012. – 20 с.
11. Царюк С. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимально-го рівня безпеки : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / С. В. Царюк ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Д., 2009. – 20 с.

УДК 343.36

ПРАЦІВНИКИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СПЕЦІАЛЬНІ СУБ'ЄКТИ ЗЛОЧИНУ, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНО Ч. 1 СТ. 374 КК УКРАЇНИ

THE OFFICERS OF THE LAW AS THE SPECIAL SUBJECTS OF THE OFFENSE WHICH IS PROVIDED BY THE PART 1 OF THE ARTICLE 374 OF CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Карпова Н.Ю.,
аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Академія адвокатури України

Опубликована стаття призначена для дослідження такого питання, як особливості працівників правоохоронних органів як спеціальних суб'єктів складу злочину, передбаченого частиною 1 ст. 374 КК України. Основна ідея даної статті стосується такого питання, як складення вдосконаленого переліку спеціальних суб'єктів складу злочину, передбаченого частиною 1 ст. 374 КК України.

Ключові слова: особливості спеціальних суб'єктів, працівники правоохоронних органів, уповноважена особа, яка має право проводити затримання, затримана особа, поліцейське затримання, право затриманої особи на захист, службові обов'язки працівників правоохоронних органів, службові повноваження працівників правоохоронних органів, перелік спеціальних суб'єктів злочину.

Опубликованная статья предназначена для исследования такого вопроса, как особенности сотрудников правоохранительных органов как специальных субъектов состава преступления, предусмотренного ст. 374 УК Украины. Основная идея данной статьи касается такого вопроса, как составление усовершенствованного списка специальных субъектов состава преступления, предусмотренного ст. 374 УК Украины.

Ключевые слова: особенности специального субъекта, сотрудники правоохранительных органов, уполномоченное на проведение задержания лицо, задержанное лицо, полицейское задержание, право задержанного лица на защиту, служебные обязанности сотрудников правоохранительных органов, служебные полномочия сотрудников правоохранительных органов, список специальных субъектов преступления.

The published article is determined for studying such a question as the peculiarities of the officers of the law as the special subjects of the offense which is provided by part 1 of the article 374 of Criminal Code of Ukraine. The suggested article includes observing such questions as the definition of an authorized person who has the right to hold an apprehension, the enforcement powers of the investigator during the police apprehension, the enforcement powers of the public prosecutor during the police apprehension, the enforcement powers of an ordinary police officer during the police apprehension. The article produces such notions as the special subjects of the offense, the apprehended person, police apprehension, the constitutional right of the apprehended person to be defended, an authorized person who has the right to hold an apprehension, the official, the officers of the law, the ordinary police officers, the investigator, the public prosecutor, the detectives, the official duties of the officers of the law. The main attention is given to the observance of the constitutional right of the apprehended person to be defended by the officers of the law during the police apprehension, the service subordination to the investigators' and the public prosecutors' instructions of the ordinary police officers during the police apprehension. The key note concerns such issues as the definition of an authorized person who has the right to hold an apprehension, the definition of the official duty of an authorized person who has the right to hold an apprehension to observe the right of apprehended person to be defended during the police apprehension, the definition of the constitutional right of the apprehended person to be defended during the police apprehension, review of the procedure for conducting an authorized person who has the right to hold an apprehension the police apprehension, drawing up the list of the special subjects of the offense which is provided by the part 1 of the article 374 of Criminal Code of Ukraine.

Key words: the peculiarities of special subjects, the officers of the law, an authorized person who has the right to hold an apprehension, the apprehended person, police apprehension, the right of the apprehended person to be defended, the official duties of the officers of the law, the enforcement powers of the officers of the law, the list of the special subjects of the offense.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Конституції України [1] утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Права і свободи є головним і невід'ємним елементом статусу людини і громадянина. З метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Однією з найважливіших правових гарантій прав і свобод людини і громадянина є закріплене в ч. 3 ст. 29 Конституції України право кожного заарештованого чи затриманого на невідкладне роз'яснення його прав та надання можливості з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися професійною правничою допомогою захисника [1]. Право на професійну правничу допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги. Одним із найважливіших видів правових послуг є захист затриманих, заарештованих осіб, через його важливість окремо закріплений в Конституції України. Згідно з ч. 1 ст. 59 Конституції України кожному гарантується право на вільний вибір захисника своїх прав, згідно з ч. 2 ст. 63 Конституції України [1] підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному гарантується право на захист. Ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 року Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (п. "с" ч. 3 ст. 6) [2], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року (п. "d" ч. 3 ст. 14) [3], ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148VIII [4] закріпили право особи захищати себе особисто або через призначеного захисника, а за відсутності коштів – через визначеного захисника, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Але конституційне право затриманого, заарештованого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого на захист і встановлений законом порядок забезпечення реалізації цього права при здійсненні правосуддя мають різні аспекти, охорона яких відображена в різних статтях діючого КК України (далі КК) [5]. Аспект надання підозрюваному, обвинуваченому у встановленому законом порядку можливості реалізації його права на захист спеціальними уповноваженими на це відповідно до закону службовими особами – слідчим, прокурором, суддею, охороняється ст. 374 КК [5].

Автор розробив у своїх попередніх дослідженнях визначення безпосереднього об'єкту злочину, який передбачено ст. 374 КК, – це суспільні відносини, що забезпечують дотримання при здійсненні правосуддя конституційного принципу права на захист службовими особами, які повинні забезпечити дотримання при здійсненні правосуддя конституційного принципу права на захист – слідчим, прокурором, суддею стосовно окремих категорій осіб – підозрюваного, обвинуваченого, у вигляді надання у встановленому законом порядку можливості реалізації права на захист у формі правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги чи у формі самозахисту [6, с. 136]. Судовий розгляд порушення права на захист (ст. 374 КК) [5] у судовій практиці зустрічається дуже рідко, і кількість засуджених за цей злочин дуже мала. Видається, що причиною такого становища є не відсутність цих посягань у реальній дійсності, а їхня латентність, одним із чинників якої є недосконалість кримінально-правової норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення права на захист (ст. 374 КК), що особливо помітно під час розгляду процедури затримання. Особливо хотілося б акцентувати на явно недостатній кількості належних наукових розробок щодо аналізу відповідної кримінально-правової норми. Найбільш глибокий коментар, що зараз існує і був розроблений В.В. Сміхом в його дисертації [7], застарів у зв'язку з прийняттям в 2012 році нового КПК України [8] і оминає такий важливий аспект, як дотримання правоох-

ронцями права на захист під час проведення процедури затримання.

З урахуванням вищевикладеного актуальність дослідження полягає в необхідності аналізу і вдосконалення диспозиції ст. 374 КК [5] з урахуванням сучасного стану кримінального законодавства України.

Метою статті є встановлення повного переліку суб'єктів злочину, що передбачено ст. 374 КК, та подальше вдосконалення даної статті у відповідності із чинним станом кримінального законодавства в Україні.

Ст. 374 КК [5] містить у своїй першій частині основний склад злочину, який передбачено ст. 374 КК, і кваліфікований склад цього ж злочину у своїй другій частині. Перша частина ст. 374 КК [5] з'являється об'єктом нашого дослідження. З ч. 1 ст. 374 КК [5] випливає, що суб'єктами цього злочину можуть бути лише окремі категорії осіб – слідчий, прокурор, суддя. Ці категорії осіб відповідно до закону наділені спеціальними повноваженнями здійснювати правосуддя та діяльність, яка сприяє здійсненню правосуддя. Необхідно зауважити, що слідчий та прокурор належать до працівників правоохоронних органів. Відповідно до диспозиції ч. 1 ст. 374 КК об'єктивна сторона цього злочину може бути виражена в трьох формах: 1) недопущення захисника, 2) ненадання захисника, 3) інше грубе порушення права на захист [5]. Дана наукова публікація присвячена злочину, який передбачено ч. 1 ст. 374 КК [5], тому автор приводить власне, розроблене ним в попередніх публікаціях визначення порушення права на захист у формі іншого грубого порушення права на захист – це перешкодження законній реалізації права підозрюваного і обвинуваченого на захист у формі самозахисту під час усіх стадій кримінального провадження слідчим, прокурором, суддею чи відсутність повідомлення підозрюваному, обвинуваченому про його право на захист, слідчим або прокурором у випадках, коли вони повинні зробити таке повідомлення відповідно до КПК України [6, с. 139].

Очевидно, що повідомлення підозрюваному, обвинуваченому про його право на захист повинно бути зроблене під час проведення затримання. Відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно роз'яснити затриманому право мати захисника [8]. Але в діяльності сучасної поліції відсутність повідомлення про право затриманого на захист уповноваженою службовою особою затриманому під час проведення затримання є дуже розповсюдженою практикою. Про це свідчать результати польового дослідження, яке проводилося дослідницькою групою програмної ініціативи «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження» в співпраці з Офісом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Координаційним центром із надання правової допомоги, Центром «Дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України» Національного університету «Києво-Могилянська Академія» за підтримки МВС України в місцевих (районних) відділах органів внутрішніх справ Закарпатської, Дніпропетровської, Одеської, Хмельницької областей, міста Києва в 2015 році і включало в себе інтерв'ю зі слідчими, правоохоронцями, адвокатами, затриманими особами і заповнення спеціально розроблених форм обліку спостереження за їхньою діяльністю. Польове дослідження встановило, що під час затримання у зв'язку з підозрою у вчиненні злочину лише 55% затриманих осіб було проінформовано про право на адвоката, 45% затриманих осіб – про право на безоплатну допомогу адвоката. Отже, майже половина затриманих осіб не була проінформована про своє право на адвоката [9, с. 47].

Слід констатувати, що ні КПК України [8], ні Закони України «Про Національну поліцію» [10], «Про Державне бюро розслідувань» [11], «Про оперативно-розшукову діяльність» [12], ні підзаконні відомчі акти МВС

не передбачають обов'язкової безпосередньої участі слідчого чи прокурора в процедурі затримання особи. Поліцейські уповноважені затримувати особу на підставі ч. 1 ст. 37 Закону України «Про національну поліцію» в порядку та на строки, визначені КПК України та КУпАП [10], при цьому ст. 37 Закону України «Про національну поліцію» не визначає конкретного службового звання поліцейського, який може провести затримання, а ст. ст. 207, 208 КПК України визначають особу, яка може провести затримання, як уповноважену службову особу, а не як лише слідчого чи прокурора. КПК України не містить окремого положення, в якому наведений перелік осіб, яким закон надає право здійснювати затримання. Ст. 519 КПК України має назву «Службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій» і визначає службових осіб, які відповідно до ч. 2 ст. 520 КПК можуть провести процедуру затримання за межами України. Згідно з ч. 1 ст. 519 КПК такими службовими особами є: 1) керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України – в разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном; 2) капітан судна України – в разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні; 3) призначена у випадку, якщо потерпілим є керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України, керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітаном судна України для вчинення процесуальних дій службова особа [8]. О.М. Бандурка і Є.М. Блажівський у науково-практичному коментарі КПК України тлумачать поняття «уповноважена службова особа» у ст. 208 КПК як працівника ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України та інших правоохоронних органів, який має право здійснити затримання особи [13, с. 190]. Отже, автор робить висновок, що уповноваженою службовою особою, яка вправі здійснити затримання, є працівник будь-якого правоохоронного органу України, який має законне право на затримання особи. У випадку, коли затримання необхідно провести за межами України, повноваження здійснити затримання надаються законом керівнику дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітану судна України чи, якщо вони є потерпілими, уповноваженій ними на здійснення затримання особі, і цей випадок є виключенням. Слід підкреслити, що ч. 3 ст. 208 КПК України надає право на обшук у процедурі затримання затриманого уповноваженій особі, слідчому, прокурору як окремим суб'єктам. Ч. 4 ст. 208 КПК України вимагає від уповноваженої службової особи дотримуватись права затриманого на захист у вигляді одразу після затримання роз'яснення затриманому права мати захисника, але лише уповноважена службова особа, яка має звання слідчого чи прокурора, несе кримінальну відповідальність за порушення права на захист. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 262 КУпАП адміністративне затримання проводиться працівниками Національної поліції [14], службове звання яких не визначається, ч. 4 ст. 256 КУпАП України визначає час роз'яснення особі, яка була затримана за скоєння адміністративного правопорушення, її прав і обов'язків, передбачених ст. 268 КУпАП, що роз'яснюється під час складання протоколу, про що робиться відмітка в протоколі [14]. Але відповідно до ч. 2 ст. 258 КУпАП України протокол не складається в разі вчинення адміністративних правопорушень, розгляд яких віднесено до компетенції Національної поліції [14], що робить поліцейських

вільними від обов'язку роз'яснення особі, яка була затримана за скоєння адміністративного правопорушення, її прав і обов'язків, передбачених ст. 268 КУпАП України [14]. Ч. 2 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» поширює на працівників слідчих та оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань права та обов'язки, передбачені КПК України [11], із чого випливає, що уповноважені на проведення затримання осіб працівники Державного бюро розслідувань не обов'язково мають звання слідчого, і вони повинні проводити затримання за той же визначеною КПК України процедурою, що і працівники Національної поліції, тільки стосовно злочинів, розслідування яких підслідно Державному бюро розслідувань. Але ч. 3 ст. 29 Конституції України встановила, що кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно роз'яснено його права та надано можливість із моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [1]. Отже, склалась парадоксальна ситуація: рядові співробітники Національної поліції, співробітники Державного бюро розслідувань й інших правоохоронних органів мають повноваження у визначеному ст. 208 КПК України [8] порядку проводити затримання підозрюваної чи обвинуваченої в скоєнні злочину особи і у визначеному п. 1 ч. 2 ст. 262 КУпАП порядку проводити затримання підозрюваної чи обвинуваченої в скоєнні адміністративного правопорушення особи, які відповідно до Конституції України з моменту затримання отримують право на захист, але лише уповноважена проводити затримання службова особа, яка має звання слідчого чи прокурора, може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 374 КК [5] за порушення права на захист під час процедури затримання.

Слід обов'язково враховувати ту обставину, що відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор має повноваження доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них [8]. Ст. 41 КПК України вказує, що доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [8], тому слідчий має можливість надати працівникам оперативного підрозділу доручення порушити право на захист особи, на затримання якої видана ухвала слідчого судді чи суду під час проведення процедури затримання. У такому випадку створюється ситуація, коли безпосередній виконавець злочину, який передбачено ст. 374 КК [5], не є слідчим чи прокурором, а службові особи правоохоронних органів, які організували порушення права на захист, не є безпосередніми виконавцями злочину, який передбачено ст. 374 КК [5]. Можливість застосування такої схеми пояснює високу латентність злочину, який передбачено ст. 374 КК [5]. Про практику виконання рядовими працівниками ОВС усних чи письмових доручень слідчого чи прокурора порушити право затриманого на захист під час проведення процедури затримання свідчать численні факти незаконних затримань за підозрою у вчиненні злочинів без ухвали слідчого судді, суду, виявлені працівниками Відділу спеціальних проваджень Секретаріату Уповноваженого з прав людини під час перевірки дотримання процесуальних прав затриманих у діяльності правоохоронних органів Індустріального та Жовтневого районів м. Дніпропетровська, а також м. Новомосковська Дніпропетровської області. [9, с. 28] Також необхідно враховувати наявність у персоналі ОВС широкого спектра дискреційних повноважень, що дозволяє реалізувати частину незаконних дій під виглядом проведення стандартних оперативно-розшукових та процесуальних дій.

З вищевикладеного випливає, що рядові працівники ОВС, які виконують усне чи письмове доручення слідчо-

го чи прокурора порушити право затриманого на захист під час проведення процедури затримання, повинні були б кваліфікуватися як виконавці злочину, але їх взагалі немає в переліку суб'єктів порушення права на захист, що ускладнює виявлення порушень права на захист у діяльності правоохоронних органів і сприяє високому рівню латентності порушень права на захист працівниками правоохоронних органів. Такий стан справ є порушенням конституційних норм, які є нормами прямої дії та мають переважне значення над усіма іншими правовими нормами. Тому існуючий перелік суб'єктів порушення права, який складається зі слідчого, прокурора, судді, є занадто вузьким для такого злочину, як порушення права на захист.

Враховуючи, що право на захист є одним із фундаментальних прав людини і громадянина, а право затриманого чи заарештованого на отримання роз'яснення про обсяг його прав, до яких, насамперед, належить право на захист, встановлено ч. 3 ст. 29 Конституції України [1]), автор пропонує власний варіант редакції диспозиції ч.1 ст. 374 КК України:

«Стаття 374. Порушення права на захист.

1. Недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором, уповноваженою відповідно до закону проводити затримання службовою особою або суддею...».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU66003U.html.
4. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-08>.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
6. Карпова Н.Ю. Форми об'єктивної сторони злочину, який передбачено ч. 1 ст.374 КК України / Н.Ю. Карпова // Sciences of Europe – 2016. – № 7(7) – С. 135–140.
7. Сміх В.В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.В. Сміх. – Львів, 2011. – 232 с.
8. Кримінальний Процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Права людини за зачиненими дверима : Звіт за результатами дослідження «Процесуальні гарантії затриманих осіб» / [Ю. Белоусов, Т. Сивак, В. Сущенко та ін.]. – Київ, 2015. – 208 с.
10. Про національну поліцію : Закон України від 02. 07. 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/580-19>.
11. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12. 11. 2015 р. № 794-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
12. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. – Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг.ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова, – Х. : Право, 2012. – 768 с.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07. 12. 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.